

A löpörgyártó Szacsvoy család emlékezete

Az esztelneki öregház mestergerendáján felirat: A. D. 1702 DIE 15 MAY CUR: FRANCIS: S3AC3VAI CU: KA: SÜKÖSD: Az évszámot mélyített faragású rozetta grafikai jelként választja el a Francis Szacsvai és a Kata Sükösd nevével. *A végénél összehúzták a betűket, hogy a szöveg férjen ki* – mondja Mancika néni, Köntzey Józsefné, a tiszteletreméltó korú öregház gazdjának felesége. Az épület három év múlva, 2002-ben lesz háromszáz éves. Tetőgerince hajlott, az egykori zsindegyfedelelet felváltotta bádog is sötétre patinázódott. A gerendaház tornácos, dereka nem rogyant meg, mint ahogyan a századokra visszamenően benne és a szemközti telken, a környék több száz holdas birtokain és erdei élő Szacsvoy, majd a Köntzey-család tagjai sem. Semmiféle időben. Az öregház és környezete tökéletes harmóniában van. Két erő formázta. A kistáj egyik megteremtője a művészkedésre hajlamos természet. A porta előtt folyó patak, amelyen nincs híd, szekérrel és rézsűs martú patakon kell áthajtani. A telket az egymásba fogódzó, sűrű fák szabálytalan sorfala védi. A porta előtt folyó patakparton őrszemként strázsálnak a fűzfák. A fákkal, patakkal körkörösén oltalmazott portán belül megváltozik a táj: a vastag hórétet is púposra emelő virágrüppök, az öregházhoz illő stílusban épült gazdasági épületek, lapos kövekből kirakott járda és sok-sok gyümölcsfa, főleg alma, de körtéért, szilváért sem kell a szomszédba menni. Ezek már az emberek alkotásai. Mint ahogyan a patakon átvezető három gerendából összeácsolt palló, s ettől kissé arrébb lévő féldomborműves emlékmű is az.

Az emlékmű felső harmadát Szacsvoy János urunk portréja *uralja* (Vetró András szobrászművész munkája), alatta szűkszavú márványtábla. Köntzey Józsefet és feleségét, Margitkát kérdezem:

Szacsvoy Jánosról milyen tárgyi emlékek és okiratok maradtak a család tulajdonában?

Hát a ház. A Magyar Nemzeti Múzeumba került annak idején a kardja. Egyebek is. Pontosan soha se tudtuk, hogy mi. A fényképét láttam Aradon a '48-as emlékmúzeumban. Most nézegetem Sávai János szegedi teológusprofesszor kétkötetes munkáját. (A Csíksomlyói és a Kantai Iskola Története; valamint A Székelyföldi Katolikus Plébániák Levéltára, Szeged, 1997.) Az egyházi levéltárak anyagait szedte össze. Ebben a Szacsvoyokról és a Köntzeyekről is szó esik. Az Orbán Balázs Székelyföldjében található, a családra vonatkozó adatok közismertek. Hankó Vilmos könyvében is sok feljegyzés van a Szacsvoyokról.

A családból valaki készített-e feljegyzéseket a régi Szacsvoyak cselekedeteivel kapcsolatosan? Mi öröklődött át írásban vagy szóbeli emlékként, ami nem található meg semmiféle könyvben. A vérvonalon belüli emlékekre gondolok.

Édesanyám készített feljegyzéseket, de ezek elég szűkszavak. A szabadságharc idején a löpörgyártás megszervezéséről elég sokat tudtunk. Emellett a családban arra emlékeztek a leginkább, hogy 1859-ben itt szálltak meg és innen mentek át a hegyeken a moldvai Targu Ocnára (Aknavásár) a garibaldisták. A Nagysándor alatt, a Zsíroson és a Kecskésen ereszkedtek be Szalanczfürdőre (Szalánc, Slănic Moldova). Fialat önkéntesek, a magyar szabadságharc s a szabadságérvés hívei voltak. Remélték, hogy a Garibaldi mozgalom Magyarországra is visszahat. Állítólag volt köztük egy lengyel hercegfiúcska is, aki, Szacsvoy János dédapám elbeszélése szerint, télen pantallócskába s félcipőcskébe érkezett ide.

Köntzey József

Dédnagyapámék felöltöztették téli ruhába. Volt olyan eset is, hogy egyszerre tizennyolc szánnal érkeztek. Több hullámban jöttek. Dédapám s az ő megbízható emberei vezették át őket Szalanczfürdőre. A Mihálcon s a Zsíroson keresztül, mert az Ojtozvölgyét az osztrák erősen fogta.

A garibaldisták milyen úton, módon akartak eljutni Olaszországba?

Târgu Ocna (Aknavásár) környékén volt a gyülekezőhely. Úgy hallottam. Onnan levitték őket Galacig és hajóúton mentek Törökországon át Olaszországig. A román hatóságok tudtak róla. Nem üldözték őket.

A hatóságok mennyire figyeltek fel az embercsempészetre?

Tudtak róla. Dédnagyapámat nem tudták elcsípni, mert ő híres vadász és erős ember volt. Mindig sikerült egéretakon elmenekülnie. Volt úgy, hogy napokat töltött Torján a rokonoknál ismerősöknél. Volt olyan eset is, hogy itt, ezen a portán fogtak el olyant, aki moldvai kerülővel Garibaldihoz akart eljutni. Bebújt a szalmakazalba. Szuronnal körbeszurkálták, s megsebesítették a katonák. Még egy másikat is elfogtak egy alkalommal. Bekísérték őket Kézdivásárhelyre.

Mivel dédapám, Szacs vay János mindig kicsúszott a kezükből, helyette elfogták a bátyját, Károlyt, aki itt lakott a velünk szemben lévő portán, a patakon túl, a főút mellett. Károly bácsi sánta ember volt, ő nem tudott menekülni, s így elkapták. Amikor először elvitték, a kézdivásárhelyi diákok a Dálnok-tetőn szabadították ki. A Szacs vay János dédapám s Károly nagybátyám az onokáknak elmesélte, a kíséret nem volt túl nagy, s a diákok kiszabadították. De elfogták másodszer is. Akkor elől ment tíz szekér katona. Brassóba kísérték, a híres Fellegvár börtönébe. Onnan Szebenbe. Hosszú idő után szabadult, s ahogy elmesélte, minden nap megkérdezték: maga csinálta-e a puskaport? Mondta az öregúr: *nem én csináltam. De ha tudtam volna hogyan kell, akkor kétannyt csináltam volna.* Semmire sem tudtak menni vele, s

hazaengedték. Mikor hazajött, szemben az előszobában egy kalitkában egy gerlepár volt. Addig be se ment a házba a családjához, a gerléket elengedte, azt mondta: *most tudom, mi a szabadság. Legyetek ti is szabadok.*

Szacsvay Jánost akkor miért üldözték elsősorban? A puskaporkészítésért, vagy a garibaldisták átcsempészéséért?

Először a puskapor miatt. Ha akkor elkapják, *fel is húzták volna*. Ezután a garibaldisták miatt kellett bujkálnia. Csak '67, a kiegyezés után tudott nyilvánosság előtt mutatkozni.

Erősen össze kellett tartania a lakosságnak, ha a falvakban erdőn-mezőn bujkáló Szacsvay Jánost tizenmole évig nem tudták kézre keríteni.

Összetartottak. Voltak rendes emberek. Bár volt egy községi bíró, aki elárulta őket. János Dávidnál egy katonát így fogtak el. Szacsvay János nem volt itthon. *Az életet [a portát, telket] a katonák körbevették. A gazdatiszt azt mondta: kéremszépen nincs itthon. Én ezért felelek. Itt nincs amit keresnének. Igen, de a bíró mutatta, hogy ott, túlfelől, Károlyéknál kereskedjenek.*

Olvasmányainkból úgy tudjuk, hogy a Szacsvay ősök híres vadászok voltak. Saját maguk készítették a puskaport. 1848-ban így lehettek a lőporgyártás megrögzői.

A vén Szacsvay András idejében történt, aki János dédapámnak és Károly bácsinak az édesapja volt. Ő fogta el Meteringát, a híres moldovai rablógyilkost az erdőn. A kűtgémhez kötötte meg, amíg a csendőrségnek átadta. Meteringa könyörgött, engedje el, mert neki itt a Csengőréten egy kis barlangban egy kő alatt rengeteg kincse van. Az egészet nekiadja, csak engedje szabadon. Volt kincs, vagy nem volt, de száz esztendő után, a '30-as években jött ide Lengyelország felől vagy Ukrajnából egy Pányi. A tulajdonképpeni neve Fedorovics, bádogos volt, letelepedett, de az itteniek csak úgy mondták neki: Pányi. Szántó Frici bácsi volt a jegyző, s Pányi valahonnan felszedte, hogy valahol az erdőn kincs van elásva. A Meteringa-féle. Lement, a jegyzőtől kérte az engedélyt, hogy áshasson a kincs után. Frici bácsi vicces ember volt, s azt írta egy papírra: *Ásson Pányi, ahol akar.*

És mi történt aztán Meteringával?

Átadták a kézdívásárhelyi hatóságnak. Annyi bűne volt s annyi gyilkosságot követett el, hogy, azt mondják, kötelet kötöttek a nyakára. Az egész vidék rettegett tőle. Még a mi gyermekkorunkban is, ha valamelyik huncutabb kölyök volt, úgy mondták: *Te, rabló Meteringa!* Még ma is mondják. De máig még nem került elő a Meteringa kincse.

A Szacsvayak mire vadásztak?

Mindenre. Nyúltól a medvéig. Itt, ahol a gyümölcsös van, valamikor gazdasági épületek állottak. Volt külön bikaistálló, tehénistálló, lóistálló. Kinn az erdőn egyszer az egyik csordában ráugrott a medve a bivalyra. Úgy vágta bele a mancsait a bivalyba, hogy a lapockájából nem tudta kihúzni a körmeit. A bivaly megfutamodott, hazáig meg sem állt. Ahogy rohant be az istállóajtón, a medvét lehúzta magáról, mert a szemöldökfa alacsony volt s az ajtófélfák is a két állatnak. A legények ott verték agyon. Nagyanyám még látta, négy-öt éves leányka volt.

Őseid nagy vadászok voltak, puskaport gyártottak, garibaldistákat szöktettek át a hegyeken, belőled hogy lett agrármérnök? Miért nem lettél te is nagy vadász?

[Kacag s az öregház falára mutat, ahol egy hatalmas medvebőr van kiterítve, szarvas- és őzágancsok, vaddisznó agyarak veszik körül a legértékesebb trófeát.] Hát ez kinek a keze szennye? Ez nálunk ősi örökség. Most is bolondulok meg a természetért. Amikor 1985-ben le kellett adnom a puskát, mert, állítólag, nem voltam megbízható, kikészültem. Volt nekem egy kétsövű, olyan lapátsövű tizenhatos Haener Suhl fegyverem. Olyan illedelmesen vitte a töltényt! Csak, ugye, ide kellett tenni a vállamhoz.

A Szacsvay rokonságból ki viszi tovább ma azt a nevet?

A mai rokonságból Svájcban él *Szacsvay Gábor* gépészmérnök. Magán géptervezési irodája van. Azelőtt gyárban dolgozott. A fia, *Tamás*, mérnök, a napenergia felhasználásával foglalkozik, 32 éves csemete, járja a világot, Kínában is volt. Minden nyáron jön hozzánk, mint a nagyszülőkhöz. A Szacsvay birtokból vissza is vásárolna valamennyit, ha normalizálódik a helyzet, s lesznek erre törvények. Szacsvay Márta, Gábornak a testvére, a nagy környezetvédőnek, Lipták Bélának a felesége, aki annyit harcolt a nagygyarosi vízlépcső felépítése ellen.

Amerikában él. A másik Szacsvey Andrásnak a fia, Új Zélandról írt levelet. Csak külföldön viselik ezt a nevet. Erdélyben csak a Borbáth família rokon. A Felvinczy Szacsvey ághoz tartozók még vannak. Aztán van egy, aki kikerült a csángók közé, Moldovába. Ők már a Sacivoi (ejtsd Szacsivoj) nevet viselik, elrománosodtak, már haza sem néznek. A felesége is odavalósi. Volt egy egyetemi tanár, Brătianu, annak a felesége is Szacsvey volt. Ezek széjjelhányódtak. A legjobban Magyarországról tartanak haza. Ott volt *Szacsvey Imre*, aki most '94-ben halt meg. Az Erdélyi utak egyik szerzője. *Péttert*, őt elűtötték. Solymáron laknak. *Kicsi Sándorral* együtt készítették a háromkötetes könyvet. Három éve járták Erdélyt, amíg össze-szedték a könyvek anyagát. Van bennük hiba is, de miben nincs? Lefordították angol nyelvre, németre is. Egyik esztendőben, '85-ben kapok Amerikából egy levelet. *Richard M. Haywood* felesége, *Molnár Piroska* írja, hogy szeretnének idejönni, mert a férje egyetemi tanár Indiana államban, a kelet-európai és az orosz történelmet tanítja, Oroszországban járt, de Kelet-Európában még nem. Nem került más, én voltam a vezető. Az történt, hogy ő írt Magyarországra az Ibusz-hoz, a Püski Kiadóhoz, s más helyekre is, hogy lehetne egy székelyföldi utat összehozni? Jórészt lebeszéltek. Aztán felvették a kapcsolatot az angolra fordított könyv alapján Szacsvey Imrével, ő írt nekünk Solymárról s *összeleveleződöttünk*, vagy tíz napot ott töltöttek nálunk. Jártuk Székelyföldet. Amennyire tudtam, a nevezetességeket megmutattam. Érdekes, hogy Molnár Piroska öt- vagy hatéves korában került ki Amerikába. A háború után az apjának, *Molnár Gyulának*, mennie kellett. Most 98 éves. Piroska, aki öt-hat éves korában került ki édesapjával Amerikába, gyönyörűen ír magyarul, zsinórirással. Itt voltak két hétig. Mikor hazamentek Amerikába és elmesélték, hogy itt mit láttak, Gyula bácsi jelentős adománnyal járult hozzá a Szacsvey János emlékművének a felállításához. Az Alapítványnak alig került valami pénzébe, inkább munkába. Dr. Molnár Gyuláé a nagyobb érdem.

Hogy lettem agrármérnök? Az úgy történt, hogy '45-ben érettségiztünk. Akkor alakult meg Marosvásárhelyen az orvostudományi egyetem. Még nehéz, zavaros helyzetek voltak. Jó néhányan összebeszéltek: megyünk az orvosira. Valami hajlamosságot arra is éreztem. Aztán a másodéven úgy történt, „*a negyvenes évek nevelési eredményeként szóbeli etnikai összetűzésekre került sor.*” Odabeszéltek nekik. Feszt Gyuri bácsi volt a dékán, s kért, uraim, nehogy valami botrányt csináljanak, mert vége lesz a magyar orvosi egyetemnek. Igen, de volt egy olyan tanár, aki Kolozsváron a német volksbundnak volt a tagja, aki fogorvosnak sem volt jó, '44-ben fordított egyet s máshova állt, s azt mondta; márpedig, amíg én leszek itt, addig ezekből nem lesz orvos. Kirúgtak, na! Összefogóztunk, de februárban hova menj főiskolára? Nem egyszerre nyomták ki a társaságot, a nagyobb szószólókat hamarabb, a kisebbeket később. Beiratkoztam a biológiára, de nem tetszett. '48-ban megalakult a magyar mezőgazdasági, mi voltunk az első évfolyam. Négy kivételével mind más egyetemekről mentünk át oda. Így lettem mezőgazdász.

Mekkora volt a birtokod a múlt században? A szántó, legelő és az erdő?

Nem tudom. Szántó száz-százötven hold lehetett. Erdő, az aztán nagy volt. Ezeröttszáz hold. A Kétágban s a Zsírosban. A Zsíros már Szalanc felé lejt. Fenyőerdő. De elúszott mind, csak a telek maradt. Volt egy másfélhektáros kert a szomszédban. Azt valamelyik testvér meg akarta vásárolni. Négy ökröt behajtott Kézdire, a vásárba, s gyalog jött haza. Pénz nélkül. Egy-két napig olvasták az ördög bibliáját.

Köntzey Józsefné: Ez, ahol most vagyunk, tulajdonképpen Köntzey-birtok. De volt egy olyan ős, aki elkártyázta, elkönnyelműsködte. Így a birtok elúszott. Adósságba is. Erzsike néni is elég könnyelmű volt, mert a szárazság esztendejében (1946), összeszedett egy csomó pénzt, elment Aradra, hogy hozzon a falu népének gabonát. Közben olyan vállalkozásba fogott, hogy valakit átsegít a határon. Ez a valaki, innen, almási származású volt. Egy magas rangú politikusi felesége. Magyar nő. A határon elfogták és Erzsike néni a temesvári börtönbe került. A kiszabadításához sok pénz kellett. Emiatt a földeket darabonként eladogatták. Mezei birtok nem maradt, csak erdő. Azt pedig elállamosították.

Sylvester Lajos